

5. Da verden fik størrelse 1400-1800

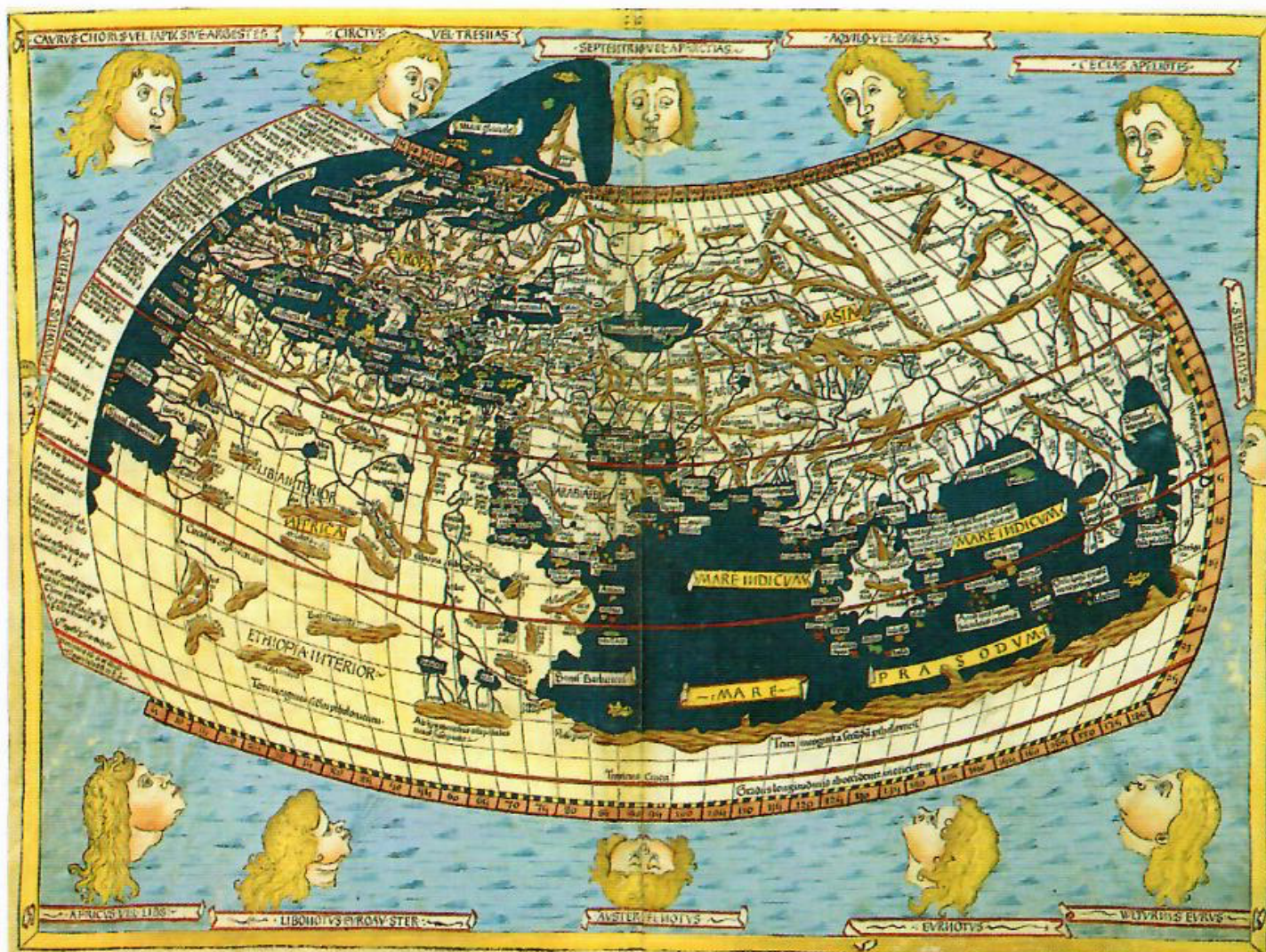
verdsliggørelse

Den sekularisering, som blev indledt i renæssancen, medførte, at europæerne begyndte at interessere sig mere for det jordiske liv end for religiøse spørgsmål. Geografi, som havde været en næsten glemt videnskab gennem hele middelalderen, kom igen til ære og værdighed.

Middelalderlige kort satte i overensstemmelse med de herskende fortolkninger af Biblen Jerusalem i centrum, men i løbet af re-

*Martin Behaims globus fra 1492
er den ældste bevarede globus,
der kendes.*

renæssancen dukkede der nye kort op, som tog udgangspunkt i oldtidens opfattelse af jordklodens udseende.

Omkring år 140 havde en græsk matematiker og geograf, Ptolemæus, lavet et verdenskort, som viste jorden som rund. Kortet undervurderede jordens omfang, og dets angivelse af kontinenternes form og udstrækning var fejlagtig, men det fik alligevel stor betydning for de bestræbelser, der i renæssancen blev udfoldet for at lave et nyt verdenskort, som ikke var baseret på bibelstudier, men på en menneskelig målestok.

I 1492 forsøgte en geograf i Nürnberg, Martin Behaim, at fremstille en globus på grundlag af Ptolemæus' kort. På Martin Behaims globus var der åbent hav der, hvor Amerika ligger, men det er værd at bemærke, at hans globus var moderne i den forstand, at den ikke gav sig af med at angive Paradisets placering eller andre lokaliteter, som havde interesseret de middelalderlige geografer. I renæssancen virkede de nye kort og Martin Behaims globus som en udfordring på eventyrlystne mennesker i Europa. Hvor stor var jorden, og hvordan så den i virkeligheden ud på den anden side af de store have?

Claudius Ptolemæus (90-168) var Romerrigets mest indfyldelsesrige videnskabsmand. Fra hans hånd kendes tre store værker: Almagest (om astronomi), Geographia (om jordklodens udseende) og Tetrabiblos (om astrologi). Ptolemæus' værker kom til Europa gennem araberne, og hans værk Geographia blev oversat fra græsk til latin og udgivet i 1475. På grundlag af den latinske udgave blev der rundt om i Europa lavet mange kort. Det her gengives er fra 1486. Ptolemæus' kort udmerker sig ved at være forsynet med en slags længde- og breddegrader. Genopdagelsen af Ptolemæus var en skelsættende begivenhed i renæssancens Europa.

mennesket laver beregninger, og værktøjet på gulvet viser menneskets konstruktive egenskaber. I baggrunden ses en komet fra universet og en regnbue, som hvælver sig over jordens mangfoldighed. I øverste højre hjørne ses klokken, som tæller timerne og i nederste venstre hjørne findes en kugle, hvis uendelige overflade symboliserer ikke bare jordkloden, men også det uendelige i menneskets stræben. Geniusen kigger udslukt på barnets leg, der symboliserer den uskyldighed, som mennesket har mistet. Mens mennesket stræber og falder i tungsind, sover dyret sin søde søvn.

Det findes ingen sikker forklaring på, hvorfor Albrecht Dürer kaldte sit billede Melancholia, men måske mente Dürer, at mennesket ved at gøre sig selv til centrum i verden var blevet rastløst og forladt af Gud. I middelalderen kunne mennesket finde trøst og mening i forestillingen om, at verden var skabt af Gud. Nu måtte mennesket selv udforske verden og med menneskelige redskaber. Verden skulle måles og ordnes efter en menneskeskabt målestok. Verdens størrelse kunne beregnes, og europæerne opdagede samtidig, at verden var større, end de hidtil havde troet.

KRISTNE OG ANDRE MENNESKER 1400-1500

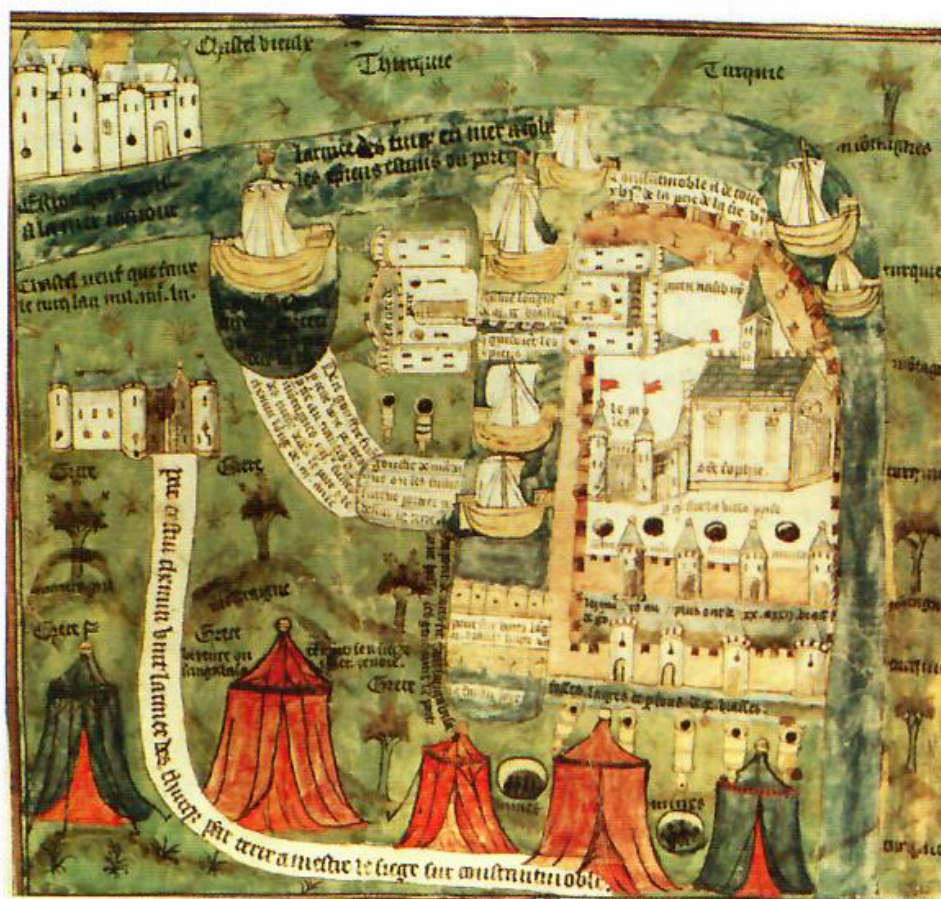
I middelalderen og renæssancen var den søbårne handel i Europa delt i to adskilte områder. Et nordligt, som omfattede Østersøen, Vesterhavet og egnene omkring Den Engelske Kanal, og et sydligt, som udgjordes af Middelhavet. De varer, som udveksledes mellem Nord- og Sydeuropa, blev transporteret ad floder eller landeveje, og denne transportform favoriserede varer fra Sydeuropa. Det var luksusvarer som krydderier og silke, der var lette at transportere på heste – eller menneskeryg og dertil meget kostbare. De nordeuropæiske varer var tunge. Det var råvarer som korn, salt, fisk og tømmer, og de måtte blive i Nordeuropa, for datidens købmænd anså det for det rene hasardspil at sende store og tunge skibslaster over Den Biscayiske Bugt. Betalingsbalancen mellem Nord- og Sydeuropa var derfor skæv i Sydeuropas favør.

I middelalderen opfattede menneskene i Europa sig ikke som europæere, men som kristenheden, og da byen Konstantinopel i 1453 blev erobret af osmannerne blev det opfattet som et stort tab for kristenheden. Den osmanniske ekspansion generede også den arabiske karavanehandel, og en overgang så det ud til, at truslen fra osmannerne skulle blive en katastrofe for købmændene fra Venedig og Genova, som siden 1200-tallet havde været de dominerende i Middelhavet og i handelen med Nordeuropa.

Venedig udviklede imidlertid hurtigt en tilpasningspolitik til de

*Dommedagskanon? „Dag og nat
blev disse kanoner ved at skyde
mod de stakkels mure, nedbrød store
dele af dem, men vi, der var i
byen, dag og nat havde travlt med
reparere dem med tønder og grene
og jord. Kanonerne var meget store,
men især en af dem var usædvanlig.
Den kunne fyre en kugle på 1200
pund, og når den skød, rystede mu-
rene i hele byen ...“*

*Nicolo Barbaro. Venetiansk felt-
skærers dagbog fra Konstantinopel
den 14. maj 1453.*

Denne franske miniature er en samtidig gengivelse af osmannernes erobring af Konstantinopel i 1453.

nye forhold, og byens købmænd kunne derfor fortsætte deres indkøb hos de arabiske karavaner en tid endnu, omend til stigende priser. Genovas købmænd vendte derimod deres interesse mod det vestlige Middelhav og begyndte at investere i byer som Barcelona, Sevilla og Lissabon. De forsøgte sig også uden større held med opdagelsesrejser ud i Atlanterhavet i håb om at opnå gevinster i den risikable søfart og handel via Den Biscayiske Bugt.

✧ Skolen i Sagres

Den spanske halvø var gennem hele middelalderen en af kristenhedens forposter. Næsten hele halvøen var omkring i 700-tallet blevet erobret af araberne, men omkring år 1100 blev Portugal et selvstændigt rige, og i begyndelsen af 1400-tallet slog dette rige ind på en ekspansionistisk udenrigspolitik, som fik vide perspektiver.

Hele Europa blev omkring 1370 ramt af møntmangel. Fyrsterne søgte at overvinde krisen ved at slå nye mønter af dårligere kvalitet. I Portugal var manglen på ædelmetal så alvorlig, at der overhovedet ikke blev slået mønter af guld i perioden fra 1383 til 1435.

Portugiserne ville gerne indtage en nøgleposition i samhandlen mellem Middelhavet og Nordvesteuropa, men manglen på kapital forhindrede disse drømme i at blive til virkelighed. Det blev anledningen til felttog mod den mauriske by Ceuta i 1415. Ceuta var endestation for arabiske karavaner, der hentede guld syd for Sahara, men portugiserne fik kun begrænset glæde af Ceuta, fordi

Henrik Søfareren (1394-1460).

forskellige forhold, bl.a. en klimaændring i Sahara i begyndelsen af 1400-tallet, førte til, at de arabiske karavaneveje blev lagt om. Portugiserne måtte derfor anlægge en ny strategi, hvis de ville i kontakt med de afrikanske guldproducenter syd for Sahara.

Initiativtageren til den nye strategi var prins Henrik. Han var et portugisisk eksempel på et renæssancemenneske. Han fik senere tilnavnet *Søfareren*, skønt han sandsynligvis aldrig selv vovede sig ud på længere sejlture. Han grundlagde i 1418 en søfartsskole ved sit slot i Sagres, et vindblæst klippefremspring i det sydvestligste hjørne af Europa. De historiske kendsgerninger om søfartsskolen og motiverne bag den er få og spredte, men det står dog ret klart, at Henrik Søfareren nærede drømme om at gøre Portugal til en stormagt, og at han tidligt indså, at disse drømmes opfyldelse afhang af en portugisisk fortrinsstilling på havet. Henrik Søfareren sendte ekspeditioner ned langs Afrikas vestkyst, og han havde en bemærkelsesværdig evne til at få disse ekspeditioner til at overvinde de mange besværligheder, der var forbundet med sejlads på Atlanterhavet.

Selvom de portugisiske ekspeditioner ikke i første omgang gav adgang til de afrikanske guldforekomster, betød det ikke, at ekspeditionerne var helt nyttesløse set fra et økonomisk synspunkt. Ekspeditionerne skaffede Portugal en ny indbringende indtægtskilde, nemlig *negerslaver*. Portugiserne gjorde brug af slaverne på Madeira, hvor der kunne dyrkes en indbringende afgrøde, sukker, som europæerne hidtil havde måttet købe af araberne. Kombinationen af negerslaver og sukker skulle siden få alvorlige perspektiver for Afrikas udvikling.

Isabella og Ferdinand

I Castillien og Aragonien, der opstod som kristne kongeriger mellem år 1000 og 1100, fik den akutte mangel på ædelmetal i anden halvdel af 1300-tallet andre konsekvenser end i Portugal. I Castillien og Aragonien havde der siden ca. 1260 hersket en form for religiøs tolerance mellem de tre vigtigste trossamfund, jøder, kristne og muslimer. Da pengekrisen ramte Castillien og Aragonien, gik det ud over jøderne. Mange af dem havde betroede stillinger som skatteopkrævere, og i 1391 blev de udsat for forfølgelser. Pengekrisen blev derved til en religiøs krise. I første omgang ramte urolighederne ikke muslimerne, men da Konstantinopel faldt i 1453, var det som om opmærksomheden samlede sig om Granada, der var arabernes sidste bastion i Europa. I det tiltagende intolerante religiøse klima blev Granada i stigende grad opfattet som en trussel mod kristenheden.

I 1469 blev Castilliens tronfølger Isabella gift med Aragoniens

tronfølger Ferdinand, og på baggrund af dette ægteskab opstod Spanien. I 1482 indledte det nydannede spanske rige en belejring af Granada, og 10 år senere faldt byen. Dens fald fik en symbolsk betydning, der svarede til Konstantinopels fald 39 år før, og det spanske kongepar, der nu opfattede sig selv som kristenhedens ypperste forkæmpere, begyndte en religiøs ensretning af Spanien.

Allerede i 1492 blev jøderne forvist fra Spanien, og i 1499 fik muslimerne valget mellem at lade sig kristne eller gå i eksil.

For jøder og muslimer blev begivenhederne i Spanien en ulykke, men for andre blev de en chance. I 1492 henvendte en genoveser med navnet Christoffer Columbus sig til Ferdinand og Isabella for at få støtte til en vovet opdagelsesrejse over Atlanterhavet.

Skib og kompas

På Atlanterhavet, hvor afstandene er større end i Middelhavet, havde både portugiserne og spanierne siden middelalderen søgt at udvikle skibstyper, der ikke var afhængige af roere. Ud af anstrengelserne kom karavellen, et forholdsvis lille sejlskib med en relativ flad bund, der tillod den at gå tæt på kysten, og derfor gjorde den vel egnet til såvel handel og fiskeri som til opdagelsesrejser.

De vigtigste nyskabelser på karavellen var roret og en ny type

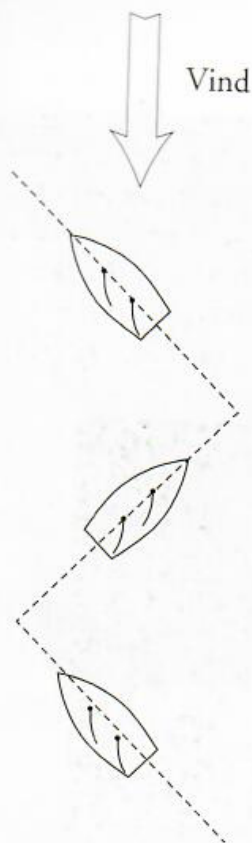
Ferdinand d. 2. (1452-1516). Konge i Aragonien fra 1479. Maleri fra 1490.

Isabella d. Katolske (1451-1504). Dronning af Castilien fra 1474. Maleri fra omkring 1475. I sin samtid var hun kendt for sine organisatoriske evner og sin glæde ved at opholde sig i felten, især i forbindelse med belejringen af Granada.

Portugisisk karavel for fulde sejl. Detalje af maleri af Cornelius Anthoniszoon (1500-1550).

Når en sejlbåd skal sejle mod vinden, må den sejle på kryds eller bidevind. Det sker ved, at båden sejler i en zig-zag kurs mod vinden, således at den skiftevis får vinden ind fra den ene og den anden side. Vinklen op mod vinden bliver omkring 45 grader. Vindens kraft vil presse båden sidelæns, men kølen og roret vil bevirke, at noget af denne kraft resulterer i en fremadgående bevægelse.

Italiensk skibskompass fra omkring 1580.

sejl. Karavellens ror var et såkaldt stævnror eller hængselror, der var anbragt i karavellens bagende. Fordelen ved hængselroret var, at det sikrede en langt bedre kursstabilitet end tidligere kendte rortyper, og det var nødvendigt, for at karavellen kunne sejle ordentligt med det såkaldte latinersejl, som oftest blev anbragt på karavellens bageste mast. Ordet latinersejl har ikke noget med latin at gøre, men er en forvanskning af et arabisk ord, *allā trīna*, som betyder trekantet. Det trekantede latinersejl på karavellen gjorde det muligt at sejle bidevind, dvs. mod vinden.

Karavellen var også udstyret med såkaldte råsejl, som var fir-kantede, og som almindeligvis blev sat fra bomme eller råer på de forreste og midterste master. Når vinden kom ind fra siden eller bagfra, var disse sejl et godt supplement til de mindre latinersejl.

Allerede omkring år 1400 vovede søfolkene fra den spanske halvø at sejle så langt fra kysten, at de mistede landkending i længere perioder. Det skyldtes ikke mindst kendskab til kompasset, som formentlig blev opfundet i Kina, og som havde vakt arabernes interesse, fordi det kunne hjælpe med til at finde retningen til Mekka. Kompasset blev kendt i Europa omkring år 1100, og her blev det udstyret med en kompasrose, som var forsynet med en forløber til den gradinddeling, som kendes fra moderne kompasser. Den europæiske videreudvikling af kompasset bidrog til, at europæiske søfolk, i første omgang de portugisiske og spanske, opnåede et afgørende forspring i navigation på de åbne have.

Oceanerne og stjernerne

I middelalderen fandtes der ikke rigtige søkort, men skibsdagbøger eller logbøger, hvori kaptajnen på et skib noterede alle sine iagttagelser af betydning for sejladsen. Sådanne logbøger fungerede i realiteten som en slags skriftlige søkort, men fra omkring år 1440 begyndte korttegnere rundt om i Europa at fremstille rigtige kort, de såkaldte portolaner, ved hjælp af logbøgernes indhold. Portolanerne udmærkede sig ved stor detaljerighed i kystområderne, hvori- mod f.eks. Afrikas indre var ukendt land.

Da de portugisiske opdagelsesrejsende vovede sig ned langs Afrikas vestkyst mellem 1415 og 1460, var de begunstiget af en stabil havstrøm, der løber mod syd langs Afrikas vestkyst, næsten helt ned til ækvator. Hjemrejsen var derimod svær, fordi skibene skulle sejle imod den samme strøm. De portugisiske kaptajner søgte derfor længere ud i Atlanterhavet, og det gik hurtigt op for dem, at havstrømmene i Atlanten også kunne bruges til at føre dem hjem til Portugal, hvis det blot kunne lade sig gøre at lave nogle bedre positionsbestemmelser. Det blev forsøgt ved hjælp af observationer af Nordstjernen, men ved sejlads på den sydlige

Ordet portolano betyder egentlig havnelods. De ældste kendte portolaner stammer fra Italien og er lavet omkring 1320, men denne, som er tegnet af portugiseren Bastiam Lopez, er fra 1558 og forestiller en stor del af det nordvestlige Afrikas kystlinje.

Denne astrolab er spansk og stammer fra 1300-tallet. Dens indskrifter er affattet med både arabiske skrifttegn og latinske bogstaver.

halvkugle, hvor Nordstjernen ikke er synlig, måtte andre metoder tages i anvendelse.

Omkring år 1000 havde en arabisk videnskabsmand opfundet astrolabiet, som ved hjælp af målinger af solhøjden kunne bruges til bestemmelse af breddegraden.

Portugiserne videreudviklede astrolabiet, og i 1476 udkom i Lisbon den første brugsanvisning til en europæisk udgave af astrolabiet. Herefter var det muligt at foretage præcise bestemmelser af breddegraden på åbent hav, men det kom til at vare mere end 250 år, før det blev muligt at lave sikre længdegradsbestemmelser.

Selvom mange af de vigtigste forudsætninger for de portugisiske opdagelsesrejser, latinersejl, kompas og astrolab, ikke havde deres oprindelse i Europa, så blev de dog vigtige redskaber i udviklingen af et nyt europæisk verdensbillede, for ud af erfaringerne fra de første portugisiske opdagelsesrejser voksede en helt ny måde at forstå og beskrive verden på, som gav europæerne selvtillid nok til at søge stadig længere ud på havet.

Vejen til Indien

Det lader sig ikke afgøre med sikkerhed, hvornår portugiserne satte sig som mål at finde søvejen til Indien, men også her har Konstantinopels fald i 1453 sikkert spillet en rolle, for kort tid herefter angreb Portugal de muslimske maurere i Nordafrika, og i 1455 omtales det i kilderne, at Henrik Søfareren gik med dunkle planer om at finde glemte kristne riger i Afrika eller Indien for sammen med dem at drage i korstog mod „saracenerne“ eller maurerne. Det kan

Astrolabiet er en slags vinkelmåler, med hvilken det er muligt at måle solhøjden. Det består af en cirkelrund måleskive, der er inddelt i grader og et sigte. Målingen af solhøjden skal foretages, når solen står højest på himlen, dvs. om middagen, og målingen foretages ved, at hele astrolabiet hænges op, således at observatøren kan sigte mod solen samtidig med, at grundlinjen i astrolabiets vinkelmåler er vinkelret på astrolabiets lodrette ophængsakse, som peger mod jordens centrum. Teorien, der ligger til grund for astrolabiets udformning, forstås lettest ved at betragte en globus. Eftersom vinklen mellem solhøjden og jordens omdrejningsakse varierer alt efter, hvilken årstid og på hvilket sted en observation bliver foretaget, er det muligt ved hjælp af en kalender og en tabel at foretage bestemmelse af, hvilken breddegrad, observationen er foretaget fra.

Den bøhmiske baron Rotzmital var i årene 1465-1467 på en blanding af pilgrimsfærd og diplomatisk mission igennem det meste af Europa. Under sin færd kom han til Portugal og berettede herfra: „En gang sendte kongen af Portugal to skibe og to galejer fra dette sted for at se, hvad der lå på den anden side, og om der var noget land der ... kun en galej vendte tilbage ... og de, som havde overlevet, kunne knapt genkendes som menneskelige. De havde mistet kød og hår. De talte om den utrolige hede, som var sådan, at det var et under, at mænd og skibe ikke brændte ... De mente, at de andre skibe var sejlet for langt, og det var umuligt, at de skulle kunne vende tilbage.“

*Vasco da Gamas tur til Indien
1498-99.*

Marco Polo var en veneziansk opdagelsesrejsende, der levede fra ca. 1254 til ca. 1324. Efter en rejse gennem Asien nåede han til Kublai Khans hof i Kina, hvor han opholdt sig i 17 år. Marco Polo nedskrev sine rejseerindringer under et fængselsophold i Genova 1298-1299, og hans erindringer var hovedkilde til middelalderens viden om Østasien.

have været sådanne tanker, der skabte visionen om en omsejling af Afrika.

I 1487-88 nåede Bartolomeo Dias som den første rundt om Afrikas sydspids, og fra dette tidspunkt begyndte portugiserne systematisk at planlægge en sørejse helt til Indien. Straks efter Dias' hjemkomst i 1488 udsendte den portugisiske konge efterretningsagenter via karavanevejene til egnene omkring Det Røde Hav og Det indiske Ocean. Her var der vigtige oplysninger at hente, dels om de politiske og handelsmæssige forhold, dels om søfarten på de to have.

I 1497 sejlede Vasco da Gama fra Lissabon med kurs mod Indien, men i stedet for at søge ned langs kysten af Afrika syd for ækvator, slog han en stor bue ud i Sydatlanten for at udnytte de gunstigere strømforhold der. Det må have krævet gode nerver og dygtigt sømandsskab at foretage dette vovestykke, men Vasco da Gama var også en dreven politiker. Da han nåede til Det Indiske Ocean, forstod han med stor sikkerhed at udnytte de herskende modsætningsforhold mellem de forskellige riger på Afrikas østkyst og i Indien, og i maj 1498 kunne han kaste anker ud for Calcutta i Indien. I sommeren 1499 vendte han tilbage til Lissabon, hvor hans hjemkomst nok gav anledning til glæde, men også til alvorlige overvejelser. Vasco da Gama havde ved hjemkomsten mistet halvdelen af sine skibe og to tredjedele af ekspeditionens samlede besætning. Portugiserne var for alvor ved at begribe, hvor stor jordkloden var, men også i Spanien var der opstået tvivl om Jordens størrelse.

Columbus' skæbne

Blandt de genovesere, der i 1470'erne søgte mod den spanske halvø for at prøve lykken der, var brødrene Columbus. Den yngste, Bartholomeos, fik arbejde som korttegner i Lissabon, og den ældste, Christoffer, der sandsynligvis var i besiddelse af et naturtalent inden for sejlads, fik hyre på portugisiske skibe, som tog på langfart.

I 1474 kom et stærkt omdiskuteret verdenskort i omløb i Lissabon. Det var lavet af den italienske geograf Paolo Toscanelli. Omkring 1480 kom det i hænderne på Christopher Columbus, og han var fra da af besat af sit livs projekt. Columbus pløjede sig gennem alle de oplysninger, han kunne finde om jordens størrelse, lige fra Biblen til Marco Polos rejsedagbøger, og på baggrund heraf lagde han sin plan om at finde søvejen til Indien ved at sejle vestover.

Han fremlagde først planen for den portugisiske konge, men her fik han nej, fordi planen blev anset for at være urealisabel. Først i 1492 fandt Columbus støtte til sit projekt, da Isabella og Ferdinand af Spanien i et øjeblik rus efter sejren over Granada godt ville støtte et korstog til den asiatiske verden.

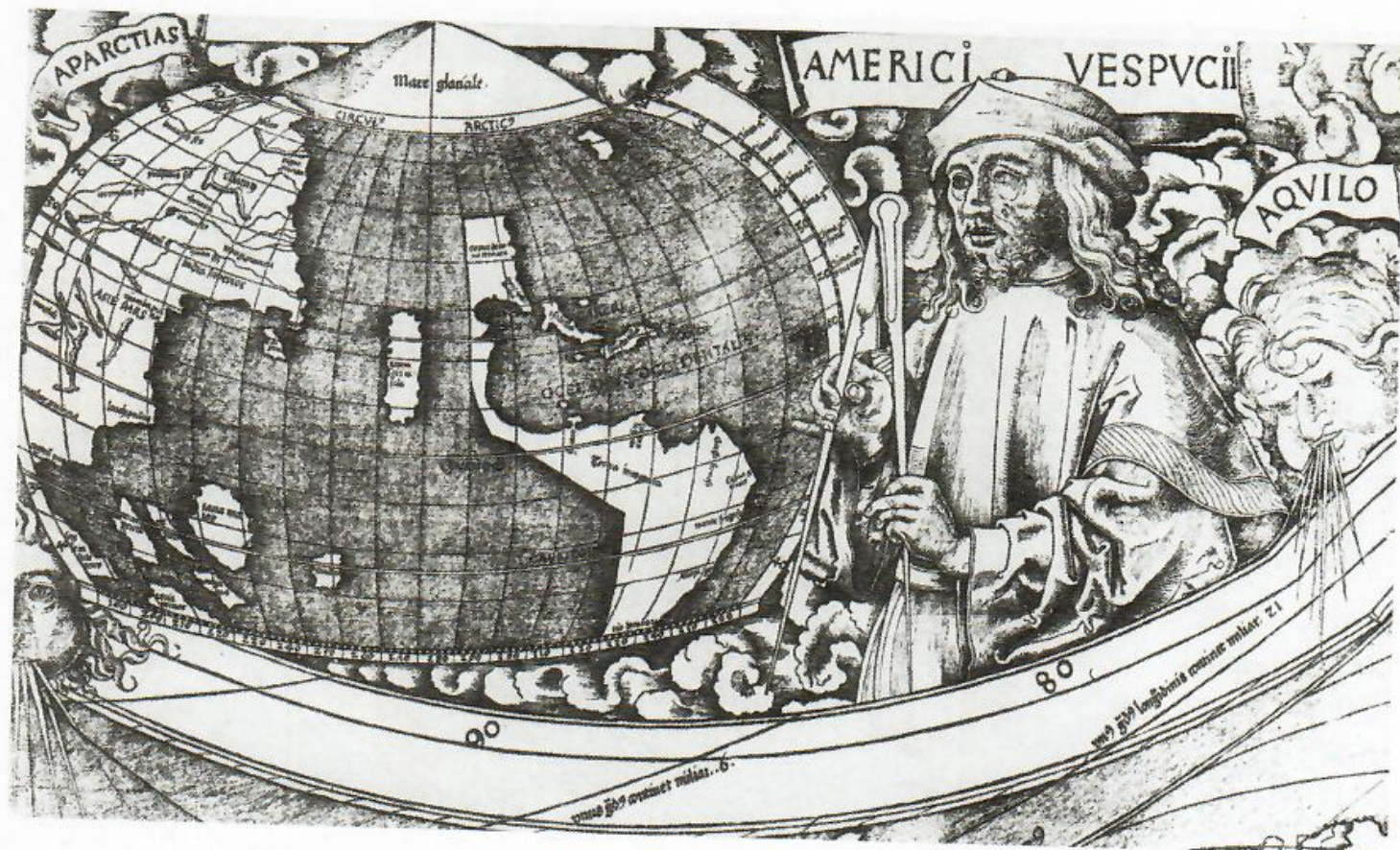

Den 12. oktober 1492 stødte Columbus efter 33 dages sejlads over åbent hav på land langt mod vest. Hvor langt mod vest vidste han dårligt nok selv. Vel hjemkommet i 1493 med det opsigtsvækkende budskab, at han havde fundet søvejen til Indien, fik han støtte til en ny ekspedition, som skulle grundlægge en spansk koloni. Denne koloni blev skæbnesvanger for Columbus, idet han i sin iver efter at bevise, at det virkelig var søvejen til Indien, han havde fundet, ikke ofrede koloniens administration megen opmærksomhed. Det førte efter den tredje rejse 1498-1500 til anklager om magtmisbrug, og det spanske kongepar fratog Columbus titlen som vicekonge over Indien.

Selvom Columbus i vore dage hyldes som den nye verdens opdager, blev den ikke opkaldt efter ham. Han var stadig så præget af den middelalderlige forestillingsverden, at han ikke forstod rækkevidden af sin opdagelse. Karakteristisk for ham var det, at han en overgang påstod, at han havde fundet Paradiset, som i følge Biblens oplysninger lå langt mod øst.

Den nye verden fik navn efter en anden italiener, Amerigo Vespucci. Et brev, som Vespucci skrev til en ven efter sin første tur mod vest til den nye verden, vidner om, at Vespucci ikke i samme grad som Columbus var præget af middelalderlige forestillinger. Han argumenterede for, at de spanske opdagelser langt mod vest ikke kunne være Indien, og han sluttede sit brev således: „Hvis man

Verden som Columbus forestillede sig den. Som det ses, undervurderede Columbus verdenshavenes størrelse samtidig med, at han overvurderede Asiens udstrækning.

Dette stik viser Amerigo Vespucci ved siden af Waldseemüllers verdenskort fra 1507. Den amerikanske vestkyst er langt fra tegnet færdig.

betrakter sagen rationelt, må man erkende, om så blot i en hvisken, at erfaring så sandelig er mere værd end teori“. Amerigo Vespucci stolede mere på observationer end på studier i Biblen. Hans rapporter fra den nye verden fik hurtigt stor gennemslagskraft, og i 1507 udgav en korttegner ved navn Martin Waldseemüller et verdenskort, hvor den nye verden var tegnet ind og navngivet. Waldseemüller gav den nye verden navnet Amerika.

DE PORTUGISISKE OG SPANSKE IMPERIER 1500-1600

Opdagelsesrejserne gjorde portugiserne og spanierne til store imperiebyggere. Allerede i 1494 delte Portugal og Spanien verden imellem sig ved den såkaldte Tordesillastraktat, der trak en linje ned gennem Atlanterhavet. Områderne øst for linjen blev portugisisk interessefære og områderne mod vest blev spansk domæne.

Det portugisiske imperium strakte sig over tre verdensdele: Afrika, Asien og Sydamerika, og det var i vid udstrækning bygget op af de såkaldte faktorer, handels- eller toldstationer. Kun i Sydamerika, i Brasilien, grundlagde portugiserne egentlige kolonier. Det portugisiske imperium var bygget på herredømme over havet.

Spaniernes imperium bestod af kolonier i Mellem- og Sydamerika, og det blev grundlagt med militærmagt til lands.

Der var således ret stor forskel på det portugisiske og det span-